

ОСОБЛИВОСТІ ПОРІВНЯННЯ У ПОРТРЕТНОМУ ОПИСІ (на матеріалі англomовних прозових творів першої половини XX ст.)

О.В. Омецинська (Житомир)

Статтю присвячено аналізу одного з найпоширеніших стилістичних прийомів, наявних у портретному описі англomовних прозових творів першої половини XX ст., а саме – порівнянню. Проаналізовано характеристики змістових складників та систематизовано структурні моделі порівняння.

Ключові слова: англomовні прозові твори, портретний опис, порівняння, змістові складники, структурні моделі.

О.В. Омецинская. Особенности сравнения в портретном описании (на материале англоязычных прозаических произведений первой половины XX в.). Статья посвящена анализу одного из наиболее распространенных стилистических приемов в портретном описании англоязычных прозаических произведений первой половины XX в., а именно – сравнения. Проанализированы характеристики компонентов содержания и систематизированы структурные модели сравнения.

Ключевые слова: англоязычные прозаические произведения, портретное описание, сравнение, компоненты содержания, структурные модели.

O.V. Ometsynska. Peculiarities of comparison in portrait description (on the material of English language prose works of the first half of the XX c.). The article presents the analysis of one of the most popular stylistic devices in portrait description of English language prose works dated the first half of the XX century, namely comparison. The analysis results in revealing the specific features of content components and systematic description of structural models of comparison.

Key words: English language prose works, portrait description, comparison, content components, structural models.

До а к т у а л ь н и х проблем сучасного мовознавства належать розвідки, присвячені аналізу художнього тексту й художнього дискурсу [3; 4; 8; 9; 10; 11; 17] – особливої комунікативної практики, що не має ані часових, ані просторових меж й дозволяє майстру художнього слова донести свої думки, почуття та переконання до читача у різних куточках світу та навіть у ті часи, коли самого митця вже немає серед живих. Звісно, це стосується лише видатних авторів, якими, зокрема, визнано низку англomовних письменників-реалістів першої половини XX ст. Їх прозові твори виступають м а т е р і а л о м нашого дослідження, а його о б ' є к т о м є портретний опис – зображення зовнішності людини (персонажа твору) за допомогою вербальних засобів.

Автори, що досліджують портретний опис [2; 5; 6; 12; 13; 14; 15; 16; 18] одностайно твердять про його важливу роль у загальній характеристиці персонажів, а ця характеристика, в свою чергу, важлива у спілкуванні автора з читачем.

Саме тому, надаючи портретний опис, автори апелюють до уяви читача, використовуючи різні прагматичні тактики та стилістичні прийоми. Серед останніх значну питому вагу має порівняння.

Метою цієї статті є аналіз особливостей змісту та структури порівняння у портретному описі англomовних прозових творів першої половини ХХ ст.

Порівняння – часткове уподібнення двох об'єктів – є однією з мовних категорій: «Поняття рівності – нерівності, більшого чи меншого ступеня якості, які знаходять своє вираження як у граматичній категорії ступенів порівняння прикметників і прислівників, так і у лексиці і фразеології» [1, с. 449]. Водночас, у мовленні порівняння тлумачиться як сутність іншої природи – стилістичний прийом, який є поширеним у творах письменників ХХ століття та, реалізуючись у портретному описі, представляє собою інтенсифікацію, підсилення однієї риси. Метою порівняння є надання характеристики якомусь об'єкту шляхом зіставлення його з іншим об'єктом з зовсім іншого класу: “*to characterize one object by bringing it into contact with another object belonging to an entirely different class of things*” [19].

У структурі порівняння таким чином виокремлюються три **змістові складники**:

- об'єкт, що порівнюється з іншим (об'єкт А);
- об'єкт, з яким порівнюється перший (об'єкт В);
- зв'язок між цими об'єктами.

Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що **об'єкт А** поданий:

- персонажем твору (однією людиною):

He looked, if not like a duke, at least like an actor of the old school who specialized in dukes' parts (Maugham, 2007, p. 347);

Mr Scogan, like a policeman arresting the flow of traffic, held up his hand (Huxley, 1976, p. 128).

- персонажами твору (групою людей):

*This was Mary's mother, but now **they** seemed as alien and unrelated as an old sheep and a young fawn* (Cronin, 1963, p. 25);

***These railway porters** did not look like Negroes, but like the grotesquely blackened performers in a minstrel show* (Wilder, 1968, p. 101).

- частиною/частинами тіла, рисою/рисами персонажа:

*Her **head** lay back on his arm, and between her parted lips, her teeth shone in the moonlight like small white seeds. Her **breath** was like new milk. Again he saw in the arch of her neck the small **vein** threaded under the smooth skin, like a tiny rivulet through virgin snow. [...] How firm and round her **breasts** were, each like a smooth and perfect unplucked fruit...* (Cronin, 1963, p. 61);

*Her **arms** were like legs of mutton, her **breasts** like giant cabbages; her face, broad and fleshy, gave you an impression of almost indecent nakedness, and vast chin succeeded to vast chin* (Maugham, 2003, p. 236);

*Under the bright lights his white, fleshy **hands** swam over the smooth baize like pale amoebae in the green pool, his touch upon the cue was as delicate and gentle as a woman's...* (Cronin, 1963, p. 384).

Об'єкт В в портретному описі – це реальна людина, описувана з позиції її соціального статусу, можливо, з додатковими обставинами:

*Sophie looked like **one of those beggar women** one sees on a cold morning, standing in the gutter* (Huxley, 1961, p. 303),

*He looked like **a respectable farmer of the middle of the nineteenth century*** (Maugham, 1975, p. 575);

*Elderly, with neutral appearance, rather like **a retired school teacher**, with a colourless complexion and greying hair, wearing, summer and winter, a clerical grey skirt and grey knitted cardigan* (Cronin, 1975, p. 31);

*He looked a little like **a dean in mufti on his summer holiday in Switzerland*** (Maugham, 1976, p. 43).

Значно рідше герой уподібнюється до конкретної, добре відомої особи:

*I talked, I'm afraid, rather like **a Napoleon or a Tamerlane**...* (Anderson, 1987, p. 145);

*We backed up to a gray old man who bore an absurd resemblance **to John D. Rockefeller*** (Fitzgerald, 1978, p. 30).

Зовнішність персонажа може бути порівняно також з героями книг, картин чи інших зображень, фільмів та вистав, міфічними і біблійними персонажами:

*With his tousled hair, his clear skin and blue eyes, his springtime radiance, he looked like **a young Bacchus in a Venetian picture*** (Maugham, 2006, p. 76);

*She was like **Hebe*** (Maugham, 1976, p. 175);

*The old man had **the face of the aged Saint Peter** and the obduracy of a cavalry sergeant* (Cronin, 1979, p. 9);

*... began to twist it slowly into two long blond braids until in her cream-coloured negligee she looked like **a delicate painting of some Saxon princess*** (Fitzgerald, 1963, p. 32);

*He had come to resemble **one of the Apostles – a John or a James – as they are pictured in art, particularly in bad art, on name-day cards, and votive medals, or as wax or plaster statues*** (Wilder, 1968, p. 113);

*They're like **the hands of El Greco's portraits**...* (Maugham, 2000, p. 210);

... he was made like **a Greek god**, broad in the shoulders and thin in the flanks; he was like **Apollo**, with just that soft roundness which **Praxiteles** gave him (Maugham, 2007, p. 282);

He saw the moonlight on her face, so she was like metal, he heard her ringing, metallic voice, like **the voice of a harpy** to him (Lawrence, 1995, p. 444).

Крім того, зовнішність може порівнюватись із власником типових рис:

There was old Lord Moleyn, like **a caricature of an English milord in a French comic paper** (Huxley, 1976, p. 204);

But the face of this officer looked like **the face of a man during a bombardment** (Hemingway, 1989, p. 280);

In chapel his innocent, blue eyes assumed a puzzled, rather glum expression like **those of an old-fashioned child in a room full of grown-ups** (Waugh, 1998, p. 338);

Досить часто об'єкт В поданий не істотами, не особами, тобто зовнішність персонажа порівнюється із:

- твариною (чи її частиною):

Her face was long, like **a sheep's**, but she gave no impression of foolishness, rather of extreme alertness; she had **the quick movements of a bird** (Maugham, 2007, p. 5);

... with Mamma at their heels like **a debased and submissive dog** (Cronin, 1963, p. 321);

"You look like **a lion**, with your mane sticking out, and your nose pushed over your food," he said (Lawrence, 1993, p. 136);

His body was shaped like **a huge duck's egg** (Maugham, 2003, p. 265);

Restless as **a caged tiger** he paced up and down the lobby (Cronin, 1963, p. 420).

- рослиною (чи її частиною):

Mamma stood there like **a wilted reed** (Cronin, 1963, p. 245);

Her hair, her complexion were so perfectly cared for as to be almost artificial, like **a hot-house flower** (Lawrence, 1994, p. 590).

She was a large-boned, angular woman, shrunken but not withered by her seventy-two years, shrivelled and knotted like **the bole of a sapless tree** ... [...] ... coarse short straggling hairs sprouted erratically like **weeds** from her chin and upper lip... (Cronin, 1963, p. 23).

- предметом із неживої природи:

The tufts of hair that grew above father's ears were, I thought, like **forests** (Anderson, 1981, p. 131);

Instead he settled himself more deeply in his chair; his head seemed to sink right into the magnitude of his shoulders, like **a rock sunk on the summit of a hill** (Cronin, 1963, p. 160);

Myra's voice was placid as **a summer lake** ... (Fitzgerald, 1996, p. 17).

- звичайною побутовою річчю:

She looked like some large, comfortable, unjointed toy, a sort of Teddy bear – but a Teddy bear with an angel's head, pink cheeks, and hair like a bell of gold (Huxley, 1979, p. 166);

... a bright-coloured Titian-haired girl, vivid as a French rag doll... (Fitzgerald, 1986, p. 173);

Her voice was flip as a whip and cold as automatic refrigeration... (Fitzgerald, 1986, p. 520).

Порівняння можуть бути безобразними та образними. Перші зустрічаються досить рідко:

He held his shoulders back as though they were braced, and he sucked in his stomach like a soldier (Steinbeck, 1986, p. 109);

The other was huge, dark, brown-faced, good-looking, with black hair like an Indian and enormous hands (Hemingway, 1995, p. 395).

Натомість образні порівняння – дуже часте явище у творах авторів періоду, що розглядається:

She crouched low like a fawning dog (Steinbeck, 1986, p. 12);

The blotches ran well down the sides of his face and his hands had the deep creased scars from handling heavy fish on the cords. But none of these scars were fresh. They were as old as erosions in a fishless desert (Hemingway, 1991, p. 8);

Проте як у безобразних, так і в образних порівняннях зв'язок між об'єктом А та об'єктом В є однотипним – у його підґрунті лежить компаративний фрейм, зокрема одна з компаративних схем – схема подібності: "ХТОСЬ/ЩОСЬ-компаратив є нібито ХТОСЬ/ЩОСЬ-корелят", яка модифікує предикат-зв'язку, як таку, що встановлює риси сутностей, що належать до різних поняттєвих сфер [7].

Ця ментальна модель кореспондує з когнітивною метафорою, котра у портретному описі, як свідчать наведені дані, має три різновиди: антропоморфна (ЛЮДИНА А є ЛЮДИНА В), зооморфна (ЛЮДИНА є ТВАРИНА/ПТАХ) та предметна (ЛЮДИНА є ПРЕДМЕТ/ЯВИЩЕ).

Зв'язка – складник порівняння – на семантичному рівні об'єктивує відносини уподібнення за допомогою таких мовних засобів як *like, to be like, to look like, as, as ... as, as if, resemble*, як у наведених прикладах, або ж за відсутності цих мовних опор. В останньому випадку замість стандартної моделі порівняння А подібне до В, вербально представлена модель А є В й значення уподібнення виводиться інференційно, наприклад:

They were still the hands of a child, a tomboy (Huxley, 1977, p. 123);

(they were like the hands of a child, a tomboy)

A grey metallic face with iron cheekbones and narrow iron eyebrow; iron folds, hard and unchanging, ran perpendicularly down his cheeks; his nose was the iron beak of some thin, delicate bird of rapine (Huxley, 1976, p. 80);

(his nose was like the iron beak of some thin, delicate bird of rapine)

За структурою моделі порівняння у портретному описі аналізованих творів охоплюють **непоширені** та **поширені**.

У **непоширених** порівняннях об'єкта А та об'єкта В позначені словом або словосполученням, наприклад:

Mr Scogan's eye glittered like the eye of the Ancient Mariner (Huxley, 1976, p. 178);

John did not smile with her; his face was a mask of stony gravity (Huxley, 1977, p. 70).

Основними моделями непоширених порівнянь є такі:

▪ позначення об'єкта А у препозиції, об'єкта В у постпозиції, зв'язок предикативний (А є подібним до В):

In appearance Mr. Scogan was like one of those extinct bird-lizards of the Tertiary (Huxley, 1976, p. 47);

In the lamplight her figure, slim and strong, looked like the figure of the boy in the presence of the Christ on the leaded window (Anderson, 1987, p. 155);

He sat with his fat white hands folded over his round neatly waistcoated punch and looked about with the cold blue eyes that were so amazingly like the eyes of a bird (Anderson, 1989, p. 162).

▪ позначення об'єкта А, об'єкта В у препозиції або у постпозиції, подвійний предикативний зв'язок, який частково/повністю не експлікований (А є подібним до В, В є такий, причому В позначається за допомогою іменника / субстантивного словосполучення, а його ознака — такий — за допомогою прикметника). Наведені нижче приклади доповнені реконструкціями предикативних зв'язків, присудки / їх частини, що були опущені, підкреслені:

Her face was lean and strong and her eyes were as clear as water (Steinbeck, 1986, p. 4);

(her eyes were as water, water **was** clear)

Sudden and silent as a phantom Mrs Bodiham appeared, gliding noiselessly across the room (Huxley, 1976, p. 88);

(Mrs. Bodiham **was** as a phantom, the phantom **was** sudden and silent)

In the flamelight the faces were as expressionless as wood (Steinbeck, 1986, p. 133);

(the faces **were like** wood, wood **is** expressionless)

His was a lean excitable face with little bright eyes as evil as a frantic child's eyes (Steinbeck, 1976, p. 100);

(his eyes **were like** a frantic child's eyes, a frantic child's eyes **were** evil)

He looked back at her, his eyes pointed as weapons (Lawrence, 1989, p. 170).

(his eyes **were as** weapons, the weapons **were** pointed)

Поширені порівняння у портретному описі досліджуваних творів репрезентовані двома моделями:

- модель А є *подібним* до В, розширена за рахунок позначення В окрім слова / словосполучення ще й реченням / реченнями, наприклад:

*I had at that time already begun to read books and have notions of my own and **the bald path** that led over the top of his head was, I fancied, something like a broad road, such a road as Caesar might have made on which to lead his legions out of Rome and into the wonders of an unknown world* (Anderson, 1981, p. 131);

*He lifted his face, his eyes still cast in that inturned, blind look. **He** looked now like a Mephistopheles who has gone blind. With his black brows cocked up, Mephistopheles, Mephistopheles blind and begging in the street* (Lawrence, 1989, p. 357).

- модель: А *робить ЩОСЬ* за таких обставин *подібно* до того, як В *робить ЩОСЬ/ЩОСЬ ІНШЕ* за таких інших обставин.

Об'єктивація другої частини цієї моделі відбувається за допомогою дієприкметникового звороту, наприклад:

*Here and there **figures** spotted the twilight, turning up ashen faces to her like souls in purgatory watching the passage of a mortal through* (Fitzgerald, 1983, p. 52);

***She** looked voluptuously sleepy and easy, like a cat running home to the warmth* (Lawrence, 1989, p. 226).

Our own mother had eyes that were like ponds lying in deep shadows at the edge of a wood... (Anderson, 1989, p. 7).

Або ж для реалізації другої частини моделі використовується структура речення, як правило, редукованого, наприклад:

***She** was grudging him his drink, eyeing it like a cat would a saucer of cream, gasping for it, ready to lap it up at the first opportunity* (Cronin, 1963, p. 492);

*(like a cat would **eye**).*

Таким чином, викладене дає змоги дійти висновку, що змістова та структурно-формальна організація портретного опису в творах англomовних прозаїків-реалістів першої половини ХХ ст. ґрунтується на певних концептуальних схемах – ментальних моделях концептуальної та мовної картини світу, що репрезентують спільне знання комунікантів – авторів та читачів.

Перспективу роботи вбачаємо в дослідженні індивідуальних особливостей використання цього спільного знання у творах різних авторів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов / Ахманова О. С. – М. : Советская энциклопедия, 1969. – 606 с.
2. Барахов В. С. Литературный портрет / Барахов В. С. – Л. : Наука, 1985. – 312 с.
3. Белехова Л. І. Словесний поетичний образ в історико-типологічній перспективі: Лінгвокогнітивний аспект : [монографія] / Белехова Л. І. – Херсон: Атлант, 2002. – 368 с.
4. Бурбело В. Б. Художній дискурс в історії французької мови та культури IX-XVIII ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук / Бурбело В. Б. – К., 1999. – 36 с.
5. Герой художественной прозы. – М. : Наука, 1973. – 398 с.
6. Горшенева Е. С. Портрет персонажа в системе целостного художественного текста (на материале американской реалистической прозы) : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Горшенева Е. С. – К., 1984. – 18 с.
7. Жаботинская С. А. Ономазиологические модели и событийные схемы / С. А. Жаботинская // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2009. – № 837. – С. 3-14.
8. Интерпретация художественного текста в языковом вузе : сб. науч. тр. / [отв. ред. И. В. Арнольд]. – Л. : Б.и., 1981. – 156 с.
9. Колегаева И. М. Текст в системе научной и художественной коммуникации : автореф. дис. на соискание ученой степени доктора филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Колегаева И. М. – К., 1992. – 25 с.
10. Кухаренко В. А. Интерпретація тексту : [навчальний посібник для студентів старших курсів факультетів англійської мови] / Кухаренко В. А. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 272 с.
11. Мурзин Л. Н. Текст и его восприятие / Л. Н. Мурзин, А. С. Штерн. – Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1991. – 171 с.
12. Насалевич Т. В. Портретное описание в различных типах текста : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Насалевич Т. В. – О., 2003. – 198 с.
13. Семенчук І. Р. Мистецтво портрета : [курс лекцій] / Семенчук І. Р. – К. : КНУ ім. Т. Шевченка. – К., 1993. – 188 с.
14. Скачков А. Ю. Лінгвостилістичні особливості портретних описів у творах М. Коцюбинського : дис. ... канд. филол. наук : 10.02. 01 / Скачков А. Ю. – Х., 2007. – 182 с.
15. Тарабукин Н. М. Портрет как проблема стиля / Н. М. Тарабукин // Искусство портрета : сб. ст. – М., 1928. – С. 159-193.
16. Цирес А. Г. Язык портретного изображения / А. Г. Цирес // Искусство портрета : сб. ст. – М., 1928. – С. 86-159.
17. Чернявская В. Е. Дискурс как объект лингвистических исследований / В. Е. Чернявская // Текст и дискурс. Проблемы экономического дискурса. – СПб. : Изд-во С-Петербург. гос. ун-та экономики и финансов, 2001. – С. 11-22.
18. Шапошников Б. В. Портрет и его оригинал / Б. В. Шапошников // Искусство портрета : сб. ст. – М., 1928. – С. 76-86.
19. Galperin I. R. Stylistics / Galperin I. R. – М. : Higher School, 1977. – 532 p.